

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 20 maj 1944 kl. 11 fm.

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 11 januari 1943 till och med den 9 januari 1944 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

justitieärenden från och med den 22 januari 1943 till och med den 31 december 1943;

utrikesdepartementsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

försvarsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

socialärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

kommunikationsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

finansärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

ecklesiastikärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

jordbruksärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944;

handelsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944; samt

folkhushållningsärenden från och med den 15 januari 1943 till och med den 8 januari 1944.

Därjämte har på därom särskilt gjord framställning till utskottet överlämnats utdrag av det över ecklesiastikärenden den 25 februari 1944 förda protokoll, i vad det avser ärendet nr 7 angående tillsättande av kyrkoherdetjäns-ten i Åsele pastorat.

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll och protokollsutdrag, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen; varemot utskottet

funnit nedanstående under punkterna 1:o—2:o upptagna ärenden vara av beskaffenhet att böra jämlikt § 107 rege-
ringsformen hos riksdagen anmälas.

Innan utskottet övergår till dessa ärenden, finner utskottet sig föranlåtet meddela följande:

Konstitutionsutskottet anmärkte år 1930 (memorial nr 26) på att det dåvarande statsrådets ledamöter samtidigt med statsrådsämbetena innehade och utövade ledamotskap av bolagsstyrelser, år 1931 (memorial nr 9) på att dåvarande statsministern utövade ledamot- och ordförandeskapet i styrelsen för svenska bostadskreditkassan och år 1935 (memorial nr 12) på att ett dåvarande statsråd även efter utnämningen till medlem av statsrådet fortsatt att utöva sitt ledamotskap av styrelsen för aktiebolaget svenska tobaksmonopolet. Av de nuvarande statsråden synes ingen utöva styrelseledamotskap av eller befattning i enskilt företag. Ett av statsråden, som åtnjuter tjänstledighet från sin befattning såsom verkställande direktör i en sammanlutning av försäkringsbolag, uppbär emellertid, enligt vad som kommit till utskottets kännedom sedan utskottet avgav sitt dechargememorial till föregående riksdag, adertontusen kronor per år räknat av sin förutvarande lön. Detta arrangemang har, enligt vad som är utskottet bekant, varit föranlett av särskilda omständigheter och vunnit övriga statsrådsledamöters godkännande. Det förevarande fallet uppvisar beröringspunkter med de inledningsvis omnämnda men skiljer sig i vissa avseenden också från dessa. Denna omständighet bör emellertid ej få medföra, att fallet får verka prejudicerande för framtiden genom att lämnas ouppmärksammat från konstitutionsutskottets sida. Statsrådets ledamöter böra nämligen stå obundna gentemot privata företag. Denna tankegång borde komma till klart uttryck i § 34 rege-
ringsformen. I nu förevarande hänseende utsäges där emellertid endast, att ledamot av statsrådet ej tillika får annat ämbete utöva, ej heller några inkomster därav uppbära. Uppmärksamheten bör därför inriktas på en framtida, mera tidsenlig avfattning av förevarande grundlagsparagraf. Denna torde dessutom behöva kompletteras genom närmare bestämmelser i ett reglemente för statsrådets ledamöter, ett spörsmål varmed det dock icke tillkommer utskottet att taga befattning.

Närvarande: herrar Hallén, Källman, Karl August Johanson, Sandström, Björck, Sven Hansson*, Bror Nilsson*, Oskar Mattsson, Söderdahl, Albert Andersson, Arrhén, Thorell, Gardell, Fast, Spångberg, Sefve, Larsson i Julita*, fru Björck* samt herrar Edberg och von Friesen.*

* Ej närvarande vid justeringen.

1:0.

Enligt civila avlöningsreglementet gäller såsom allmän princip, att stats-tjänstemän vid sidan av sin tjänst icke få inneha enskilda uppdrag. I 4 § 2 mom. i reglementet föreskrives, att statslänstemän blott efter Kungl. Maj:ts och i vissa fall vederbörande myndighets särskilda medgivande tillåtas inneha uppdrag i enskilda företag av olika slag. Visserligen gäller icke nu berörda föreskrift sådana uppdrag, som meddelas av Kungl. Maj:t eller den myndighet, som äger bevilja tillstånd. Givet är emellertid att grundtanken bakom föreskriften i fråga, nämligen att uppdrag icke få inkräkta på befattningshavares tjänst, äger sin giltighet även beträffande offentliga uppdrag.

Spörsmålet om statstjänstemäns bisysslor har under senare år två gånger föranlett uttalanden av konstitutionsutskottet i dess dechargememorial. I ena fallet (memorial nr 26 år 1930) beslöt utskottet anmärkning i anledning av åt justitieråd och regeringsråd lämnade offentliga uppdrag. I det andra fallet (memorial nr 11 år 1937) föranledde vissa landshövdingars bisysslor en omförmålan.

Vid innevarande års granskningsarbete ha inom utskottet beaktats såväl av Kungl. Maj:t eller departementschef givna offentliga uppdrag som av Kungl. Maj:t meddelade tillstånd att inneha enskilda uppdrag. Härvid har utskottet uppmärksammat vissa fall, där med skäl kan ifrågasättas lämpligheten av de träffade besluten. I anledning härav har utskottet föranställt om en undersökning angående de offentliga och enskilda uppdrag, som vederbörande befattningshavare innehåft vid sidan av statstjänsten. Hänsyn har härvid icke tagits till uppdrag av kommunal, ideell eller vetenskaplig natur el. dyl. Bland de av utskottet särskilt uppmärksammade fallen anser sig utskottet böra bringa följande till riksdagens kännedom.

Generaldirektören och chefen för statskontoret tillkallades den 10 maj 1943 av chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, att såsom sakkunnig företaga utredning angående fördelningen mellan staten och Stockholms stad av kostnaderna för restskatteförmedling genom statens intressekontors försorg för i Stockholm mantalsskrivna personer. Verkschefen i fråga utsågs av Kungl. Maj:t den 24 september 1943, på föredragning och hemställan av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge, att såsom ordförande leda kommittén för karolinska sjukhusets fortsatta utbyggande. Den 22 december 1943 tillkallade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Bergquist, samme generaldirektör att vara ordförande för de sakkunniga för utredning av frågan angående revision av riksdagens arbetsformer. Ifrågavarande verkschef har därjämte under år 1943 innehåft uppdrag såsom ordförande i exportkreditnämnden, statens institut för folkhälsan, apotekens avgiftsnämnd, delegationen för det internationella socialpolitiska samarbetet, statens fritidsnämnd och 1940 års civila byggnadsutredning. Antalet sammanträden i berörda utredningar och nämnder har under år 1943 i vissa fall varit avsevärt. Sålunda har exempelvis exportkreditnämnden sammanträtt i allmänhet en gång i

veckan, och 1940 års civila byggnadsutredning har fram till den 25 november hållit 82 sammanträden. Fritidsnämnden sammanträdde mellan 20 och 25 gånger under året. Enligt vad utskottet inhämtat har verkschefen i fråga — utöver semester och honom enligt instruktionen för statskontoret tillkommande rätt att vid behov begagna sig av ledighet under högst 15 dagar årligen — under år 1943 och fram till granskningsårets utgång den 9 januari 1944 endast åtnjutit ledighet under tillhoppa 36 dagar för fullgörande av vissa utav de ovan nämnda uppdragen. Utskottet finner det uppenbart, att även en person med den mest framträdande arbetsförmåga näppeligen kan på ett tillfredsställande sätt utöva det viktiga chefskapet för ett statligt ämbetsverk, då han samtidigt belastas med krävande särskilda uppdrag i här angiven omfattning.

Vidare har utskottet uppmärksammat, att en professor vid tekniska högskolan för det arbete han under år 1943 nedlagt på ledningen av besparingsberedningens organisationsundersökningar av Kungl. Maj:t tillerkänts ersättning med tillhoppa omkring 12 000 kronor. Utskottet har nu inhämtat, att samme professor för arbete i besparingsberedningen under såväl år 1941 som år 1942 uppburit ersättningar med ännu högre belopp. Med hänsyn till ersättningens storlek under år 1943 måste hans arbete i beredningen under detta år antagas ha haft en betydande omfattning. Det oaktat har han under granskningsåret ej åtnjutit någon ledighet från professuren. Av dessa omständigheter synes det utskottet klart framgå, att berörda uppdrag icke kunnat undgå att inverka hinderligt för utövandet av den ordinarie tjänsten.

Därjämte vill utskottet framhålla, att samme professor av chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, den 18 juni 1943 kallades till ledamot av statens sjukhusutredning. Ledamotskapet av denna utredning lämnade han visserligen den 21 augusti 1943, men genom beslut samma dag medgav t. f. departementschefen, statsrådet Bergquist, att ifrågavarande professor finge i mån av behov anlitas såsom expert vid utredningen, varigenom hans arbete inom denna med hänsyn till honom beviljad särskild ersättning måste anses ha blivit än mera krävande. På föredragning och hemställan av statsrådet Möller utsågs vidare professorn i fråga den 30 juni 1943 jämväl till ledamot av styrelsen för centrala sjukvårdsberedningen. Nämnas kan också, att han bl. a. även fungerat som ledamot av 1942 års järnvägskostnadsutredning samt varit vice ordförande i Sveriges standardiseringskommission.

Ifrågavarande professor förordnades den 10 december 1943 att från och med den 1 januari 1944 vara ordförande och chef för statens organisationsnämnd, med en årslön av 26 000 kronor jämte rörligt tillägg och kristillägg enligt för statstjänstemän gällande grunder. Den 22 december 1943 förordnades han på föredragning och hemställan av chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, till ledamot av statens sakrevision med ett särskilt arvode av 4 000 kronor om året och ålades därvid att »fullgöra den föredragning beträffande frågor, som beröra statens organisationsnämnds verksamhet, även som sådana uppgifter i övrigt, som kunna komma att anförtros honom». Därest föredragningsskyldigheten, såsom utskottet förutsätter, står i propo-

tion till arvodets storlek, måste den antagas bliva relativt betungande. Med hänsyn till de krävande arbetsuppgifter, som åvila chefen för den nyinrättade organisationsnämnden — vilket jämväl får anses ha kommit till uttryck i den fastställda avlöningen — borde denne icke ha belastats med sagda föredragningsskyldighet.

Vid granskningen av statsrådsprotokollen har vidare framkommit, att en byråchef i pensionsstyrelsen den 30 juni 1943 på föredragning och hemställan av chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, erhållit tillstånd att — i likhet med tidigare — vara aktuarie dels i ett livförsäkringsbolag, dels ock i en pensionskassa (understödsförening). Enligt lagen om försäkringsrörelse skall i försäkringsbolag, som driver livförsäkringsrörelse, erforderliga försäkringstekniska beräkningar och utredningar utföras av aktuarie; det åligger även denne att upprätta vissa redogörelser, vilka bolaget skall avgiva till försäkringsinspektionen. Lagen om understödsföreningar föreskriver, att försäkringstekniska utredningar angående föreningens ställning skola upprättas av person, vilken innehar behörighet att utöva befattning som aktuarie vid livförsäkringsbolag eller av tillsynsmyndigheten förklarats behörig att upprätta utredningarna; föreningen äger anlita tillsynsmyndigheten för utredningarnas upprättande. Enligt för utskottet tillgängliga uppgifter har ifrågavarande byråchef årligen uppburit 5 000 kronor från försäkringsbolaget och 4 000 kronor jämte rörligt tillägg (för närvarande utgående med 20,7 %) från pensionskassan. Han har blott åtnjutit 7 dagars tjänstledighet under år 1943. Enligt utskottets mening står det icke i god överensstämmelse med grundtanken i det inledningsvis åberopade stadgandet i civila avlöningsreglementet att medgiva, att en byråchef med sin statstjänst får förena två till sin natur så krävande uppdrag som de berörda aktuariebefattningarna. Härtill kommer att pensionsstyrelsen är tillsynsmyndighet över berörda understödsförening. Mot bakgrunden härav framstår föredragande departementschefens tillstyrkan såsom särskilt betänklig.

På grund av vad sålunda anförts har utskottet ansett sig icke kunna underlåta att rikta anmärkning mot statsråden Wigforss, Möller, Bergquist och Bagge.

*Närvarande: herrar Hallén**, Jones Erik Andersson, Sandegård, Källman, Ström, Karl August Johanson, Sandström, Björck*, John Gustavson, Oskar Mattsson, Arrhén, Thorell. Nordström, Nilsson i Göteborg, Nolin*, Hällgren**, Jonsson i Haverö*, Nilsson i Norrlångträsk*, Ekdahl* och Hansson i Skediga*.*

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

2:o.

(Protokoll över finansärenden den 18 september 1943.)

Sedan presidenten i kammarrätten N. J. E. Quensel den 30 augusti 1943 utnämnts till statsråd, förordnade Kungl. Maj:t den 18 september 1943 på

föredragning och hemställan av chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, ett f. d. hovrättsråd att från och med den 20 september tills vidare under den tid Quensel utövade statsrådsämbetet, uppehålla presidentäm-
betet i kammarrätten.

Ifrågavarande f. d. hovrättsråd är född den 18 april 1876 samt erhö-
ll med pension som hovrättsråd från och med utgången av april månad
år 1943. Å presidentposten har sålunda förordnats en person med en ålder,
som vid tiden för förordnandet med mera än två år översteg den ålder, vid
vilken president i kammarrätten enligt allmänna tjänstepensionsreglementet
inträder i pensionsåldern. Visserligen har tidigare i något enstaka fall redan
pensionerade befattningshavare förordnats att uppehålla chefsämbeten utan
att konstitutionsutskottet i anledning därav framställt någon anmärkning.
Men därvid har det varit fråga om förordnanden inom vederbörandes tidiga-
re verksamhetsområde. Så är däremot icke förhållandet i nu förevarande
fall. Det åsyftade f. d. hovrättsrådet har förordnats att uppehålla president-
ämbetet i en administrativ domstol, vars verksamhetsfält så vida skiljer sig
från hans eget tidigare, att han svårigen kan tänkas komma att behärska
det, innan hans förordnande upphör. Han har härjämte den 8 oktober 1943
förordnats till ordförande i krigskonjunkturskatterådet. Vidare må framhål-
las, att statsmakterna nyligen funnit sig böra omorganisera kammarrätten i
syfte att i allmänhetens befogade intresse vinna ett snabbare avgörande av
där handlagda mål samt en avarbetning av förekommande betydande arbets-
balans. Med hänsyn härtill måste på den fungerande presidenten i kammar-
rätten ställas särskilt höga krav, framför allt i fråga om arbetsförmåga och
initiativkraft.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har utskottet funnit sig ej kunna un-
derlåta att rikta anmärkning mot föredragande departementschefen, stats-
rådet Wigforss, i anledning av dennes tillstyrkan av Kungl. Maj:ts förevaran-
de beslut av den 18 september 1943.

*Närvarande: herrar Hallén**, Jones Erik Andersson, Sandegård, Källman, Ström*, Karl
August Johanson, Sandström, Björck*, John Gustavson, Oskar Mattsson, Arrhén, Thorell,
Nordström, Nilsson i Göteborg, Nolin*, Hällgren**, Jonsson i Haverö*, Nilsson i Norr-
långträsk*, Ekdahl* och Hansson i Skediga*.*

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Stockholm den 20 maj 1944.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

*Närvarande: herrar Hallén, Källman, Ström, Sandström, John Gustavson, Elmgren, Bror
Nilsson, Oskar Mattsson, Thorell, Gardell, Fast, Nordström, Mosesson, Nilsson i Göteborg,
Hällgren och Edberg.*

Reservationer:

A. Beträffande särskilda punkter i utskottets memorial.

I.

Vid ingressen till utskottets memorial,

av herr *Spångberg*, som med instämmande av herrar *Källman* och *Söderdahl* ansett, att de fyra sista meningarna: »Denna tankegång — — — taga befattning» bort utgå.

B. Beträffande avslagna yrkanden om anmärkning enligt R. F. § 107.

II.

av herr *Fredrik Ström*, som ansett, att utskottet bort besluta anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot utrikesministern i anledning av dennes ingripande mot uppförandet av Kiellands pjäs »Om ett folk vill leva» på Nya Teatern i Stockholm. (Jämför det av utrikesministern gjorda uttalandet i första kammaren den 24 november 1943 vid besvarandet av en till honom riktad interpellation i ämnet.)

III.

av herrar *Fredrik Ström*, *John Björck* och *von Friesen*, vilka anfört:

»Den 24 februari 1943 kl. 17,10 tvingades ett tyskt s. k. kurirflygplan på grund av motorfel att nödlanda i närheten av Lekvattnets kyrka i nordvästra Värmland. Det visade sig, att vid denna flygning den då gällande överenskommelsen mellan Sverige och Tyskland om viss trafik mellan Finland och Norge med s. k. kurirflygplan överträtts i åtskilliga avseenden. Vid omhändertagandet av planet och dess besättning föreföllo vederbörande militärmyndigheter ha visat en viss valhänthet, som gjorde händelsen till en i tidningspress och bland allmänheten mycket uppmärksammas inrikespolitisk fråga. Affärens utrikespolitiska sida belystes av utrikesministern i ett svar på en enkel fråga i ämnet den 17 mars 1943 i andra kammaren. Försvarsministern lämnade i anledning av en interpellation i samma kammare den 24 mars 1943 en redogörelse för omständigheterna kring fallet, varvid han fällde vissa omdömen om militärmyndigheternas handlingssätt. Vid den utredning, som igångsattes i anledning av »Lekvattnet-affären» upptäcktes vid Skarpnäcks flygplats utanför Stockholm en instruktion angående landande främmande flygplan, vilken antydde en olika behandling av nödländade tyska plan och andra. Denna order bidrog till att väcka oro. I belysning av senare under år 1943 offentliggjorda militära order angående nödländade utländska flygplan framstod försvarsministerns redogörelse i riksdagen såsom i vissa avseenden svår-

förklarlig, och pressdebatten återuppblossade. I anledning därav gjorde försvarsministern den 14 oktober 1943 ett uttalande genom tidningarnas telegrambyrå, vari han meddelade, att han vid sin redogörelse i mars för riksdagen förbiset vissa sommaren 1941 utfärdade högkvartersorder om behandlingen av nödländade tyska kurirflygplan. Dessa order modifierade de från åren 1938 och 1940 härrörande generella bestämmelserna i detta ämne, från vilka försvarsministern utgått i sitt interpellationssvar.

På begäran av en interpellant i första kammaren lämnade statsministern den 20 oktober 1943 en redogörelse för order och dylikt rörande behandlingen av utländska flygplan, som landa på svensk mark, vari han bekräftade försvarsministerns meddelande om det nämnda förbiseendet. Samtidigt lämnade försvarsministern en motsvarande redogörelse i andra kammaren. Han hade visserligen redan den 3 april 1943 erhållit klarhet om misstaget men ansett, att han borde avvakta den pågående utredningen av händelsen vid krigsrätt för att på grundval av dennas resultat bedöma behovet av ett tillrättläggande. Då han icke fick tillfälle taga del av krigsrättsprotokollen före riksdagens åtskiljande, avsåg han att vid höstsessionen taga upp frågan med interpellanten. Han medgav, att de sommaren 1941 utfärdade högkvartersorden icke varit uttömmande, vilket framginge därav, att de saknade upplysningar om i vad mån tidigare föreskrifter fortfarande skulle gälla. Att han personligen icke känt till ordena från sommaren 1941 angående kurirplan vore naturligt. Försvarsministern kunde icke taga del av de tusentals order, som under årens lopp utgivits från högkvarteret. Han klarlade även, att den militäre befälhavaren vid Lekvattnet-förläggningen icke delgivits gällande bestämmelser om behandlingen av nödländade främmande flygplan, frånsatt vissa av V. militärbefälsstaben sammanställda, mycket ofullständiga anvisningar.

I de debatter, som följde på statsministerns och försvarsministerns redogörelser påtalade flera talare den bristande klarheten i den militära ordergivningen och den frånvaro av kontroll över denna från regeringens och närmast försvarsministerns sida som nu avslöjats.

Statsrådet Skölds uraktlåtenhet att snarast korrigera en till riksdagen lämnad felaktig uppgift synes anmärkningsvärd. Då det till överbefälhavaren, respektive ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben, lämnade bemyndigandet att utfärda order rörande omhändertagandet av nödländade flygplan lett till, dels att viktiga tillämpningsföreskrifter meddelats utan statsrådets vetskap, dels ock att till innehållet oklara order, som lätt kunde missförstås, utfärdats, borde det vara angeläget för försvarsministern att bättre än som skett kontrollera den militära ordergivningen, i varje fall beträffande för vår neutralitetspolitik så viktiga order som dem, vilka utfärdats i anledning av kurirflygöverenskommelsen. Också denna uraktlåtenhet måste betraktas som anmärkningsvärd.

Med anledning av vad sålunda förekommit, ha vi yrkat anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot försvarsministern, statsrådet Sköld.»

IV.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 1 oktober 1943.)

Av herrar *Fredrik Ström, Bror Nilsson, Hällgren och Larsson i Julita*, som ansett att utskottet bort rikta anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge, i anledning av att Kungl. Maj:t på dennes föredragning och hemställan den 1 oktober 1943 till kyrkoherde i Färila och Kårböle församlingars pastorat utnämnt kyrkoherden i Nora pastorat, kontraktsprosten E. N. Birke, och därigenom förbigått komministern och vice pastorn i Färila och Kårböle församlingars pastorat J. E. Haglund, vilken — såvitt framgår av en petition med 2 064 namn till hans förmån — hade bakom sig en, med hänsyn till antalet röstberättigade församlingsmedlemmar (3 778 personer) sällsynt stark församlingsopinion, och vilken med hänsyn till övriga omständigheter i ärendet varit den som i första hand bort komma i fråga till berörda kyrkoherdebefattning.

V.

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 25 februari 1944.)

av herrar *Hallén, Jones Erik Andersson, Källman, Björck, Oskar Mattsson, Fast, Nilsson* i Norrlångträsk, *Larsson* i Julita och *Gustafsson* i Bogla, som anfört följande:

»Sedan kyrkoherdetjänsten i Åsele församlings pastorat blivit ledig genom kyrkoherden J. M. Björnegårds utnämning till kyrkoherde i Piteå landsförsamlings pastorat samt domkapitlet kungjort kyrkoherdetjänsten i Åsele ledig till ansökan, anmälde sig före ansökningstidens utgång sex sökande, däribland kyrkoherden i Trehörningsjö pastorat i Härnösands stift kontraktsprosten O. J. Burgman, kyrkoherden i Tärna pastorat A. V. Nilson och kyrkoherden i Attmars pastorat i Härnösands stift K. B. Westberg, vilka tre sökande av domkapitlet uppfördes på förslag till tjänsten i nu nämnd ordning.

Vid frågodag i Åsele den 31 oktober 1943 beslöts att till fjärde provpredikant kalla komministern i Åsele pastorat vice pastorn därstädes S. G. J. Meethz, vilken till tjänsten anmält sig såsom sökande men icke ernått förslagsrum. Domkapitlet beslöt den 10 november 1943, efter det Meethz till domkapitlet anmält sig villig mottaga kallelsen, förklara honom behörig samt uppföra honom å förslag till tjänsten, därvid domkapitlet fann Meethz böra å förslaget erhålla rum efter de tidigare därå uppförda sökandena.

Vid det den 12 december 1943 förrättade kyrkoherdevalet tillföll 4 röster Burgman, 3 röster Nilson, 11 röster Westberg och 906 röster Meethz. Antalet röstberättigade församlingsmedlemmar utgjorde enligt vallängden 3 824.

Sedan detta val vunnit laga kraft ledigförklarade domkapitlet ånyo tjänsten för dem, som till densamma ägde befordringsrätt och utom förslag önskade anmäla sig såsom sökande. Vid ansökningstidens utgång den 26 januari 1944 hade såsom ytterligare sökande anmält sig komministern i

Ragunda pastorat i Härnösands stift K. G. S. Hjelmérus, komministern i Skellefteå landsförsamlings pastorat J. E. Bergbom samt komministern i Risbäck av Dorotea och Risbäcks församlingars pastorat T. H. G. Möllerberg, vilken sistnämnde sökande även anmält sig före första ansökningstidens utgång men icke ernått förslagsrum.

Av prästmännens meriter må Nilsons, Meethz' och Möllerbergs i detta sammanhang nämnas:

Kyrkoherden, filosofie kandidaten Nilson, född den 25 augusti 1890, prästvigdes för tjänstgöring inom Luleå stift den 11 januari 1918. Efter bestridande av förordnande såsom kontraktsadjunkt i lappmarkens andra kontrakt befullmäktigades han den 28 januari 1920 såsom komminister i Långträsk i Piteå landsförsamlings pastorat, den 28 juni 1928 såsom komminister i Nederluleå pastorat samt den 11 mars 1931 såsom kyrkoherde i Tärna pastorat, vilken sistnämnda tjänst han tillträdde den 1 augusti samma år. Tjänstetid 25 år 6 månader 25 dagar.

Komministern, teologie kandidaten Meethz, född den 10 januari 1908, prästvigdes för tjänstgöring inom Luleå stift den 25 maj 1933. Efter bestridande av prästerliga förordnanden i Råneå församlings, Jörns församlings, Bygdeå församlings och Lövångers församlings pastorat samt förordnande såsom kyrkoadjunkt i Tärna församlings pastorat befullmäktigades han den 27 oktober 1937 såsom komminister i Åsele församlings pastorat, vilken sistnämnda tjänst han tillträdde den 1 februari 1938. Tjänstetid 10 år 2 månader 11 dagar.

Komministern, filosofie kandidaten Möllerberg är född den 14 maj 1893. Han erhöll den 5 november 1926 dispens från föreskrivna teologiska examina och prästvigdes den 6 februari 1927 efter godkänd prästexamen. Härefter förordnades han till vice komminister i Vännäs pastorat och fr. o. m. december 1927 i Stensele pastorat. Vakanskomminister i Risbäcks församling blev han fr. o. m. den 1 maj 1928 samt ordinarie komminister därstädes efter utvidgad dispens att söka komministertjänst den 26 juni 1929. Han tillträdde denna tjänst den 1 juli 1929. Han erhöll den 12 mars 1943 Kungl. Maj:ts tillstånd att inneha kyrkoherdetjänst i Luleå stift. Tjänstetid 16 år 11 månader 20 dagar.

Komminister Möllerberg fogade vid sina ansökningshandlingar ett läkarintyg, utvisande att det vore 'i högsta grad på tiden' att han och hans familj bereddes möjlighet till förflyttning från sin nuvarande isolerade vistelseort till centralare plats.

Biskop Jonzon avgav följande yttrande, till vilket domkapitlet anslöt sig: 'Den av församlingen till fjärde provpredikant kallade och sedermera valde komministern *Meethz* har mer än halva sin tid som präst tjänstgjort i Åsele pastorat och dessförinnan mer än två år inom annat lappmarkspastorat. Han är väl förtrogen med församlingens förhållanden. Han har bevisat sig som en nitisk och duglig präst. Vid valet erhöll han 906 röster av 924 avgivna och betydligt mer än 20 % av samtliga röstberättigades röster. Det synes sannolikt att lagstiftarna menat att avgörande vikt bör tillmätas ett så beskaffat val och att en så kraftigt uttalad enhällig församling mening

alltså icke bör lämnas utan avseende. Det kan nog icke heller förnekas, att ett åsidosättande av församlingsmeningen i detta fall måste förväntas få betänkliga följder för valhandlingens ställning i allmänhet i församlingarnas medvetande.

Då jag emellertid har att avgiva yttrande 'angående dem som kunna komma i fråga till tjänsten' oavsett huru valet utfallit, får jag i underdånighet anföra följande rörande övriga sökande.

De tre präster som jämte Meethz varit under val innehava samtliga kyrkoherdetjänst, nämligen *Nilson* i Tärna pastorat, *Burgman* i Trehörningsjö pastorat och *Westberg* i Attmars pastorat. De två sistnämnda tjänstgöra inom sina pastorat utan biträde av annan präst. I längden blir sådan tjänstgöring ganska prövande och gör i regel förr eller senare ett ombyte med förflyttning till större förhållanden önskvärt, detta såväl ur tjänsteinnehavarens som församlingens synpunkt. Härför talar jämväl att ifrågavarande tjänster äro jämförelsevis svagt avlönade. I Tärna pastorat är numera kyrkoherdetjänst anställd. Å andra sidan är detta fjällpastorat invid norska gränsen starkt ödebygdspreglat, och det måste anses naturligt och skäligt att dess kyrkoherde erhåller förflyttning. *Nilson* har ock länge tjänstgjort i lappmarken, något vartill hänsyn skall tagas enligt Kungl. Regl. för lappmarks ecklesiastikverk § 8. *Nilson* har emellertid skriftligen och muntligen meddelat mig, att han numera icke önskar komma i fråga till Åsele, och anhållit att jag icke måtte tänka på honom 'med eventuellt förord till tjänsten'. — Samtliga här nämnda tre sökande äro dugande och väl förtjänta präster med rik erfarenhet. Den till tjänsteåren yngste av dem har mer än dubbelt så lång tjänstetid som Meethz. Att de innehava kyrkoherdetjänst borde, med hänsyn till ovan angivna omständigheter, icke i och för sig utesluta dem från att komma i fråga.

Emellertid hava efter valet tre sökande, som icke nått kyrkoherdetjänst, anmält sig direkt hos Eders Kungl. Maj:t, nämligen komministrarna *Hjelmérus*, *Bergbom* och *Möllerberg*. *Hjelmérus*, vilken är mig personligen obekant, har blott tolv tjänsteår och synes fördenskull icke nu böra tagas med i räkningen. *Möllerberg*, som sökte redan i första omgången men ej då nådde förslag, har så gott som 17 tjänsteår och *Bergbom* mellan 18 och 19. *Möllerberg* är 50 år gammal, *Bergbom* 44. Båda ha flera gånger förgäves sökt annan tjänst. Båda äro nitiska och dugliga präster, som gjort sig väl förtjänta av befordran. De torde sålunda tillhöra den grupp av präster, som varit i åtanke, när bestämmelserna om s. k. vartredjegångstillsättning utformades.

Mycket vägande omständigheter kunna anföras till förmån för bägge dessa sökande. Emellertid synes i nu ifrågavarande fall företräde böra lämnas åt *Möllerberg*. Detta av följande skäl. *Möllerberg* har mer än 15 år och 8 månader innehaft sin nuvarande tjänst såsom komminister i Risbäcks församling av Dorotea pastorat och sålunda hela denna tid varit ensam präst i en av stiftets utan tvivel mest prövande ödebygder. Risbäck ligger i fjällen ungefär sju och en halv mil från Dorotea kyrkoby och flera mil ovan odlingsgränsen. Klimatet är hårt. Numera finnes visserligen en busstur om dagen till Dorotea. Men platsen saknar läkare, sjukstuga, bank samt tjänstemän

och kulturella inrättningar av varje slag undantagandes folkskola och skolehem. Rörande vådan för Möllerberg och hans familj av att mycket längre stanna i de nuvarande förhållandena vittnar provinsialläkarens intyg, vid vilket jag har särskild anledning tro att allvarligt avseende bör fästas.

På denna torftiga och isolerade plats har Möllerberg nedlagt ett hängivet arbete icke blott inom de i egentlig mening kyrkliga uppgifterna utan jämväl i kulturellt, socialt, kommunalt och ekonomiskt avseende. Han har därvid i stort sett haft att handla med samma självständiga ansvar som en kyrkoherde. Då enligt Kungl. Regl. för lappmarks ecklesiastikverk lämplig hänsyn bör tagas till längre tjänstgöring i lappmarken vid utnämning till tjänst inom densamma, synes denna mångåriga verksamhet på en av lappmarkens mest påfrestande poster böra väga tungt. Bergboms lappmarkstjänstgöring kan visserligen även härvidlag åberopas. Men dels har den icke sträckt sig över så lång tid, dels måste de yttre omständigheterna anses vara avsevärt mer prövande i Risbäck än i Jukkasjärvi och Kiruna.

Möllerberg har blivit präst genom kunglig dispens utan föreskrivna teologiska examina. Men dels har han avlagt filosofie kandidatexamen, dels har han väsentligen hämtat igen vad som fattats i teologiska studier, detta framför allt genom ett väl vitsordat, omfattande och självständigt kyrkohistoriskt författarskap, vilket främst just rör de andliga rörelserna i Åsele lappmark, och vilket legat till grund för den honom av Eders Kungl. Maj:t i nåder medgivna rätten att söka och innehava kyrkoherdetjänst inom Luleå stift.

I skrivelse till vederbörande tjänsteman i ecklesiastikdepartementet meddelade kyrkoherde Nilson på förekommen anledning, att han önskade kvarstå å förslaget.

I en till ecklesiastikministern ställd skrivelse anhöllo fyra församlingsbor, att Meethz måtte utnännas.

På föredragning och hemställan av chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge, utnämnde Kungl. Maj:t den 25 februari 1944 Nilson till innehavare av ifrågasvarande kyrkoherdebefattning.

Enligt 41 § i lagen den 7 december 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster gäller såsom huvudregel (1 mom.) att den som vid ett prästval erhållit de flesta rösterna skall av domkapitlet förseas med fullmakt å tjänsten. Vissa undantag härifrån upptagas i följande moment. Har vid val till kyrkoherdetjänst fjärde provpredikant varit under omröstning, äger Kungl. Maj:t liksom tidigare tillsätta tjänsten. Har därvid någon av de å förslaget uppförda erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna och därjämte minst en femtedel av de röstberättigade deltagit i omröstningen, äger Kungl. Maj:t utnämna någon av de å förslaget uppförda (2 mom.), under det att i annat fall Kungl. Maj:t äger utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock någon till tjänsten behörig präst, som anmält sig såsom sökande direkt hos Kungl. Maj:t (3 mom.). Härjämte skall (4 mom.), oavsett om vid val till kyrkoherdetjänst fjärde provpredikant varit under omröstning eller ej, sådan tjänst *var tredje gång den är ledig* tillsättas av Kungl. Maj:t, som

därvid äger att till tjänsten utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock någon till tjänsten behörig präst, som anmält sig som sökande hos Kungl. Maj:t. Jämväl beträffande domprostbefattning tillkommer tillsättningsrätten Kungl. Maj:t (5 mom.).

Bestämmelsen angående s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst utgjorde en nyhet för 1934 års lag. Vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition i frågan till 1934 års riksdag uttalade första lagutskottet, till vars behandling propositionen hänsköts, bland annat, att en förutsättning vore, att Konungen vid utövändet av den utnämningensrätt, som skulle tillkomma honom, toge vederbörlig hänsyn till församlingarnas vilja. Utskottet förordade fördenskull det av departementschefen framlagda förslaget om tredjegångstillsättning, under uttalande av den bestämda förväntan, att i de fall, då utnämningensrätten tillkomme Konungen, församlingens val likväl komme att tillmätas ett väsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visade en under avsevärt deltagande tydligt uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa. Riksdagen anslöt sig till utskottets uppfattning.

Nu ifrågakommande kyrkoherdeutnämning har väckt stor uppmärksamhet inom vida kretsar av vårt land. Även inom riksdagen återspeglades den reaktion som uppstod mot utnämningen i form av en interpellation till ecklesiastikministern, som besvarades den 28 mars 1944. Kritiken har i allmänhet riktat sig mot det förhållandet att den till fjärde provpredikant kallade komministern Meethz, som vid valet erhöll en så stor majoritet, icke utnämndes till kyrkoherde i församlingen. Utan att närmare gå in på denna sida av saken och Meethz' eventuella företräde framför den utnämnde, vilja vi framhålla, att enligt vår mening komministern Möllerberg varit den som närmast bort ifrågakomma till befattningen i fråga. I fråga om Möllerberg, som för övrigt ej vunnit befordran till kyrkoherdetjänst, hade Kungl. Maj:t att i högre grad än beträffande den utnämnde taga hänsyn till ett berättigat behov av befordran och förflyttning, från en långt avlägsen lappmarkstrakt till en centralare plats. Under erinran om riksdagens ovan refererade uttalande om frångående av församlingens i val tydligt uttalade vilja, då valresultatet skulle leda till uppenbar orättvisa, få vi uttala åsikten att Möllerberg bort utnämnas.

På grund av vad sålunda anförts ha vi ansett, att utskottet bort besluta anmärkning enligt § 107 regeringsformen mot chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge.»

Särskilda yttranden:

I.

1) av herr *Edberg*, vilken med instämmande av herrar *Källman*, *Mosesson*, *Nilsson* i Göteborg och *Ekdahl* anförde följande:

»År 1921 genomfördes vissa grundlagsändringar i syfte att åstadkomma ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor.

I § 12 regeringsformen inskrevs ett stadgande, genom vilket riksdagen principiellt tillerkändes medbeslutanderätt i traktatfrågor av större vikt. Vidare skapades genom bestämmelser i § 54 regeringsformen om utrikesnämnden ett särskilt organ för nära samverkan mellan de båda statsmakterna i utrikespolitiska angelägenheter. Genom den nya § 56 riksdagsordningen öppnades dessutom en möjlighet för kommunikation mellan regering och riksdag i frågor berörande utrikespolitiken.

Under nu pågående krig har regeringen vid elva tillfällen, varav tre under innevarande granskningsår, begagnat sig av möjligheten att enligt § 56 riksdagsordningen lämna riksdagen utrikespolitiska meddelanden vid hemliga kammарplena. Däremot har endast en traktat sedan krigets utbrott förelagts riksdagen, nämligen avtalet mellan Sverige och Finland år 1943 angående handräckning i skatteärenden. Det ligger emellertid i sakens natur och torde också vara allmänt känt, att ett betydande antal överenskommelser av större vikt under kriget avslutits mellan Sverige och främmande makter. Vissa av dessa torde ha varit av så ömtålig natur, att de ej kunnat underställas riksdagen för godkännande. Grundlagen räknar även med en dylik möjlighet. Skulle i något fall rikets intresse kräva, att överenskommelse, som är av större vikt men ej angår fråga, som riksdagen äger avgöra, avslutas utan riksdagens godkännande får nämligen enligt § 12 stycke 2 regeringsformen detta ske på villkor, att utrikesnämnden erhåller tillfälle att yttra sig, innan överenskommelsen ingås.

Utrikesnämnden har under granskningsåret sammanträtt sju gånger. Dess föredragningslistor, vilka äro fogade till statsrådsprotokollen över utrikesdepartementsärenden, giva dock ytterst summariska upplysningar om vad som förevarit vid nämndens sammanträden. Endast i några fall synas enligt dessa listor traktatfrågor ha förelagts utrikesnämnden under granskningsåret. I anledning härav har konstitutionsutskottet med stöd av § 46 riksdagsordningen i skrivelse hemställt om upplysning angående vilka av de under tiden 10 januari 1943—9 januari 1944 med främmande makter avslutade överenskommelserna eller i sådana avtals ställe avgivna deklARATIONERNA, som utöver vad som framgår av utrikesnämndens föredragningslistor, förevarit till behandling i nämnden. I utrikesdepartementets svar på denna förfrågan har meddelats, att inga dylika överenskommelser eller deklARATIONER, utöver vad som utvisas av berörda föredragningslistor, behandlats i nämnden. Det är emellertid uppenbart, att åtskilliga av de under granskningsåret ingångna överenskommelserna, för vilka med hänsyn till deras åtminstone delvis ömtåliga natur en närmare redogörelse här ej kan lämnas, varit av den vikt, att de enligt § 12 regeringsformen bort underställas utrikesnämnden, ehuru så icke skett.

Huruvida utrikesnämnden även i andra fall än de i det föregående åsyftade åsidosatts kan ej bestämt avgöras enbart med utgångspunkt från det knapphändiga innehållet i dess föredragningslistor. Enligt § 54 regeringsformen bör i alla utrikesärenden av större vikt — oavsett om frågan angår avslutande av en traktat — rådplägnings med utrikesnämnden äga rum före

avgörandet.¹ Att förevarande stadgande under granskningsåret ej tillämpats i full utsträckning torde man vara berättigad att sluta sig till genom en jämförelse mellan å ena sidan tidpunkterna för utrikesnämndens sammanträden från och med den 10 januari 1943, nämligen den 13 januari, 8 april, 29 juni, 1 oktober, 1 och 23 november samt 7 december 1943 ävensom den 16 mars och den 17 april 1944, och å andra sidan de allmänt kända och även för vårt lands vidkommande betydelsefulla utrikespolitiska händelserna under samma tid.

Den nära kontakt i utrikespolitiska frågor mellan regeringen å ena sidan samt riksdagen och dess förtroendemän i utrikesnämnden å andra sidan, som grundlagen förutsätter, och som i nuvarande brydsamma tidsläge är mera nödvändig än någonsin, har alltså ej upprätthållits på ett tillfredsställande sätt, ett förhållande som jag — utan att därmed rikta någon kritik i sak mot den förda utrikespolitiken — velat rikta riksdagens uppmärksamhet på.»

2) av herr *Hällgren*, som anförde:

»Med full uppskattning av det gagnarika sätt på vilket svensk utrikesledning under den skickensedigra tiden sedan världskrigets utbrott tillvaratagit de svenska intressena har jag inom konstitutionsutskottet verkat för ett uttalande till förmån för ett intensivare samarbete mellan Kungl. Maj:t och riksdagen eller den av riksdagen tillsatta utrikesnämnden vid ingående av överenskommelser med främmande makt. Visserligen tillkommer det Kungl. Maj:t själv att avgöra när en överenskommelse med främmande makt är av den betydelse eller 'större vikt' att den bör framläggas för riksdagen eller yttrande inhämtas från utrikesnämnden, innan överenskommelsen ingås. Men uti nuvarande brydsamma tidsläge synes det, som om en vanlig handelsöverenskommelse med främmande makt såväl ur folkförsörjningssynpunkt som ur utrikespolitisk synpunkt måste tillmätas den 'större vikt' att riksdagen eller, om ärendet är av ömtålig natur, utrikesnämnden bör erhålla tillfälle att yttra sig, innan överenskommelsen ingås, så ock delgivas Kungl. Maj:ts beslut i ärendet. Endast genom iakttagande av de i våra grundlagar åsyftade formerna till samverkan mellan regering och riksdag kan den styrka erhållas som landet är i stort behov av i en ödesmättad tid.»

¹ De beslut Konungen fattar i ärenden, som varit föremål för behandling i nämnden, skola vidare delgivas dess ledamöter senast vid nästa sammanträde.